

Bálint István

AKI MINDIG A KISEBBSÉGRE GONDOL

---

*Szalma József: Európai Unió – emberi és kisebbségi jogok.
Atlantis, Újvidék, 2004*

1.

Szalma József ismert személyisége közéletünknek. Neve gyakran szerepel az összejöveteleinkről készült tudósításokban. Közvéleményünk mégsem ismeri annyira, amennyire megérdemelné. Mert nem érdektelen életrajza sem, hisz impozáns már az az adat, hogy itthon, Magyarországon és külföldön 250 publikációt, köztük 15 könyvet jelentetett meg, nem is szólva arról a tényről, hogy kevés vajdasági magyar mondhatja el magáról: Szegeden, Budapesten, Regensburgban, Halléban, majd osztrák ösztöndíjasként Bécsben végzett kutatásokat; a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja, vendégtanára a Magyar Jogászképző Nyári Egyetemnek, a miskolci egyetemnek stb. De még inkább megérdemelné, hogy közvéleményünk többet tudjon arról a munkásságáról, amelynek csak azt a részét ismeri, amely a vajdasági magyar politika álláspontjainak tudományos-szakmai megalapozását-megindoklását szolgálja, azt sem eléggé. Ezen próbál segíteni a Vajdasági Magyar Tudományos Társaság által nemrégiben, a fenti címmel megjelentetett könyv.

Ebben a könyvben az utóbbi néhány évben a különféle tanácskozásokon elhangzott, folyóiratokban, napi- és hetisajtóban megjelent tanulmányai kerültek egy kötetbe. Közöttük rokonságot tesz, hogy Szalma tipikus előadó, akinek minden fejtegetése magán viseli az előadás bizonyos feszélyezetlen kötetlenségét, sokszor elkalandozó, egy-egy közben felvetődő gondolatnak a követésére vállalkozó csapongását, az előadó számára érdekesnek-fontosnak talált gondolatsornak a követését. Így kapunk magyarázatot arra is, hogy ezt a sok, számtalan témának szentelt tanulmányt hogyan foghatja össze a kötet címe: Európai Unió – emberi és kisebbségi jogok. Mert a kötet első (Az EU normáiról, az alkotmányról) és utolsó tanulmánya (Az Európai Unió és az etnikai kisebbségek) ugyan megadják azt a keretet, amely önmagában is indokoltá teszi a tanulmányoknak ezt a közös címét. De az így megadott keretben a szerző sok mindennel foglalkozik: a magyar, az osztrák, a horvát és a jugo-

szláv alkotmánytörténelemmel, a vajdasági önkormányzattal, a jugoszláv kisebbségügyi törvénnyel, a vajdasági magyarság oktatási autonómiájának kérdésével stb. Ezeket a látszólag a kötet címében jelzett alap gondolattól függetlenül mondanivalókat azonban egységbe fogja a szerzőnek a fent említett (előadói) sajátos hozzáállása: szólhat ő bármiről, indulhat fejtegetése bármilyen szakmai (tudományos, történelmi stb.) kérdés boncolgatásával, mondanivalója mindig Szalma központi témájánál köt ki: a kisebbségek helyzeténél, az ezzel kapcsolatos kérdéseknél és a megoldásoknak (a szerző közéleti szereplésének alapját megadó) keresésénél.

2.

Magukról a tanulmányokról maga a szerző adja (a kötet előszavában) a legtalálóbb jellemzést: „a megfogalmazások inkább elemző és útkereső kérdésfelvetések, mint definitív válaszok”. Ezt a jellemzést legfeljebb azzal egészíthetnénk ki, hogy a kötetbe foglalt tanulmányok sajátos ötvözetét adják a tudományos alaposságnak-elmélyültségnek, a szakmai felkészültségnek és hozzáállásnak meg a politikai angazsáltságból eredő követelmények hatásának (amiből sokszor természetesen fakad a témának az adott pillanat időszerű követelményeihez igazítása, sőt néha a politikai angazsáltság nevében a kérdés némi leegyszerűsítésének vállalása is). Ebben az ötvözetben minden egyes tanulmánynál más „a keverési arány”, vagyis másképp keveredik a tudomány szakmai követelményeihez és a politikai angazsáltság mozgósításra, bizonyos közegnek a befolyásolására irányuló kényszeréhez való igazodás. Így aztán egymás mellé kerülnek a tisztán szakmai igénnyel írt tanulmányok (az Európai Unióról, egy-egy ország alkotmányának fejlődéséről, történelméről szóló fejtegetések) meg a mi konkrét kisebbségi kérdéseinkkel kapcsolatos politikai álláspontok szakmai megalapozásának szándékával a leghétköznapibb témákról szóló elmélkedések. Az utóbbival kapcsolatban külön említést érdemel a jugoszláv kisebbségi törvényről és Vajdaság alkotmánytervezetéről szóló fejtegetés, amely nemcsak ezzel kapcsolatos közvitáinknak volt értékes, mások álláspontját is befolyásoló része, hanem számos olyan konkrét kérdésnek a felvetése is, amelyekkel még sokat kell foglalkoznia közvéleményünknek. És ehhez a közgondolkodáshoz a szerző számos kérdésben (attól a tételétől, hogy a többségi hozzáállás alapvető fogyatékosága: a kisebbségi jogokat nem a kisebbséget alapjában megillető dologként, hanem a lojalitás fejében a többség által ajándékozott kedvezményként kezeli, addig, ahogyan a kárpotlás- vagy visszaszolgáltatás kérdését a kisebbségi sérelmek orvoslásának központjába állítja) igen értékes segítséget ad. És a tanulmányok két típusa közötti kapcsolatként jelentkezik a vajdasági kisebbség oktatási autonómiájáról szóló tanulmány.

A fent vázolt keveredés a magyarázata annak, hogy a kötetben egyformán találunk rendkívül értékes ötletet (amelyek megérdemlik, hogy a vajdasági magyarság egész intellektuális ereje tovább dolgozzon kimunkálásukon, propagálásukon) és a napi politikának tett leegyszerűsítéseket (amelyeket nem bírálatként, hanem a további viták kezdeményezésének, a napi politikának tett

engedmények illusztrálásául említünk). Íme néhány olyan kérdés, amely a szerző eredeti, új gondolatokat serkentő hozzáállását példázza. Ötlete, hogy az Európai Parlamentben nemcsak az anyaországi, hanem a határon túli magyarságnak is képviselőt kell kapnia; hogy megoldást kell találni a határon túli magyarok képviselőinek a magyarországi jogalkotásban való részvételére (mint egészen eredeti elképzelések, amelyek mellett ott van a kiállítás több, már ismert ötlet mellett, például amellet, hogy Magyarországnak és a magyarságnak a híd szerepét kell vállalnia Románia és Szerbia európaizálódásában). Megjegyzése arról, hogy a többség is tévedhet, a demokrácia (mint a többség uralma) is korrekcióra szorul. Fejtegetése a pozitív diszkriminációtól a régiók szerepéig az európai integráció számos fontos kérdéséről. Megállapítása, hogy az egyik alapvető kisebbségi jog az anyaországgal való zavartalan kapcsolattartás. Főképp az a megállapítása, hogy a schengeni egyezmény ellentétben áll az európai kisebbségvédelmi egyezményel.

Ugyanakkor a kötet írásain érezhető minden mozgalomnak és e mozgalomban való részvételnek az alapvető dilemmája: mindenkinek, aki befolyásolni akar egy mozgalmat, egy közgondolkodást, számolnia kell azzal, hogy alkalmazkodnia kell ehhez a mozgalomhoz, ennek az alkalmazkodásnak a kedvéért engedményeket kell tennie, tiszteletben kell tartania azt a határt, ameddig a mozgalommal, a közhangulattal való szembeszegülésben elmehet. És Szalmának, aki hivatalosan is a vajdasági magyar politika szakmai megalapozójának szerepét vállalta, nemegyszer leegyszerűsítéssel, a tudományos igazság mellőzésével kell fizetnie azért, hogy a közhangulat formálta nézetekhez igazodhasson. Ez nemcsak bizonyos tények elhallgatásával (például annak mellőzésével, hogy a kisebbségi kérdések európai kezelésében mekkora fordulat, hogy Dél-Tirol kérdése az olasz-osztrák tárgyalások teréről a belső törvényalkotás terére tevődött át), sőt bizonyos tényeknek a figyelmen kívül hagyásával jár (például annak, hogy Románia nem „nemzeti” kettős állampolgárságot adott, hanem állampolgárságot kaptak „azok a volt román állampolgárok és másodfokig terjedő leszármazottjaik, akik 1989. december 22-e előtt nekik nem felróható okokból veszítették el román állampolgárságukat”), hanem azzal is, hogy Szalma József nem tudta elejét venni a kettős állampolgárság kérdésének tudománytalan, sőt irracionális alapra állításának. Nemcsak arra gondolunk, hogy Szalma József, aki tudja, hogy sem a kettős állampolgárság, sem az autonómia nem a kisebbségi kérdés megoldása, hanem csak a helyzet javítására tett kísérlet, nem szegült szembe azzal, hogy a kettős állampolgárság kérdése a racionális megoldás keresése helyett a Trianon korrekciójáról, a nemzet határokat átívelő egyesítéséről szóló szölamáradat témája, sőt a magyarországi párharcok martaléka legyen. Arra is, hogy nem tett semmit annak érdekében, hogy Magyarország e tekintetben ne maradjon ennyire le még a nála Európától objektíve sokkal távolabb álló Szerbia mögött is. (Az új törvény szerint szerbiai állampolgárságot kaphat minden szerb vagy az országban élő bármelyik (!) nemzeti közösséghez tartozó személy, tehát a magyarországi magyar és szerb egyaránt, Magyarországon viszont ki tudja, még a vajdasági magyar is mikor kaphat állampolgárságot, az pedig még a tudatig se

hatolt, hogy a bajai szerbvel szemben diszkrimináció lenne, ha ő vajdasági rokonának nem adhatna olyan segítséget, mint magyar szomszédja ad az ő rokonának, de még a most emlegetett nemzeti vízummal kapcsolatban is csak a magyar–román miniszterelnöki találkozón vetődött fel, hogy a vajdasági szerbnek is lehetnek magyarországi rokoni kapcsolatai.)

3.

Végül egy konkrét példa a tudományos igény és a közhangulatnak tett engedmény keveredésére. Szalma József tudja, hogy Vajdaság nem azonos Délvidékkel. (Bár ő a Vajdaság elnevezést az Osztrák–Magyar Monarchia „Szerb Vajdaságának” vonatkozásában és nem a titói Jugoszlávia sajátos képződményének vonatkozásában tárgyalja. De tudja, hogy Vajdaság nem Délvidék, mert része Szerémség – amely inkább volt Észak-Horvátország, mint Dél-Magyarország. És Délvidék nem Vajdaság, mert része Bácska – amelynek egy csücske Magyarországon maradt – és Bánát, amelynek nagyobbik része Romániához került.) Ezért a „Vajdaságban, Délvidéken”, „Délvidék-Vajdaság”, „Vajdaság/Délvidék” megoldásokat használ, többször Vajdaságot, vajdaságit mond és csak ritkán Délvidéket, délvidékit.

*

Nemcsak a tudományos kíváncsiság és a napi politikai érdeklődés, hanem az objektívitásra törekvés is azt mondatja velünk: Így kaptunk egészében egy értékes könyvet, amely ízelítőt ad egy termékeny munkásság hasznos termékeiből, amelyet örömmel kell üdvözölnünk. Hogy egyben leszögezzük: örömmel várjuk Szalma József minden további hozzájárulását mind a vajdasági magyar tudományos gondolat gazdagításához, mind pedig politikai álláspontjaink szakmai megalapozásához, a kor kitermelte irracionális elemektől való mentesítéséhez. Mert igaz, hogy egy egyetemi tanár súlyát az szabja meg, mennyi nyomot hagy hallgatóiban, mennyire készíti fel őket a világ megváltoztatásának nagy emberi erőfeszítésére, de erre a munkásságra az egész vajdasági magyarságnak is nagy szüksége van.